

<https://helda.helsinki.fi>

---

pö Kerroin kyllä kerran, mutta ei paljon muuttanu
Kiusaamisesta kertomisen vaikeus koulun arjessa

Huilla, Heidi

2020-10

---

pö Huilla , H & Juvonen , S 2020 , ' Kerroin kyllä kerran, mutta ei paljon
Kiusaamisesta kertomisen vaikeus koulun arjessa ' , Kasvatus , Vuosikerta. 51 , Nro 4 ,
Sivut 455-466 .

<http://hdl.handle.net/10138/334801>

---

unspecified

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

”Kerroin kyllä kerran, mutta ei paljon muuttanu mitään” – Kiusaamisesta kertomisen vaikeus koulun arjessa

Huilla, Heidi – Juvonen, Sara. 2020. ”KERROIN KYLLÄ KERRAN, MUTTA EI PALJON MUUTTANU MITÄÄN” – KIUSAAMISESTA KERTOMISEN VAIKEUS KOULUN ARJESSA. *Kasvatus* 51 (4), xxx–xxx.

Koulukiusaaminen jää usein tulematta aikuisten tietoon. Tässä artikkelissa käytettiin kahdella helsinkiläisellä alakoululla tuotettua etnografista aineistoa ja kysyttiin, millaiset myönteiset asiat vaikuttivat kiusaamisesta kertomiseen ja millaiset puolestaan estivät oppilaita kertomasta kiusaamisesta. Sosiologisessa tutkimuksessa hyödynnettiin tunnustuksen (*recognition*) näkökulmaa, joka mahdollisti oppilaiden ja aikuisten luottamuksellisten, välittävien ja kunnioittavien suhteiden analyysin ja kiinnitti kiusaamisesta kertomisen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tutkimuksessa havaittiin, että kertomisen kannalta ongelmallisiksi muodostuivat selvärajaisten kiusaamistapausten ulkopuolelle jäävät ilmiöt ja että kertominen oli sitä ongelmallisempaa, mitä enemmän se oli oppilaan omalla vastuulla. Oppilaat, joiden toiminnan resurssit olivat muita heikkommat, tulivat huonommin kuulluiksi, mikä kiinnitti koulukiusaamisen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tutkimuksessa havaittiin myös, että kiusaamiseen ja konflikteihin liittyvät toimenpideohjelmat toimivat toisinaan itseään vastaan.

Asiasanat: etnografia, koulukiusaaminen, koulutussosiologia, normaalius, tunnustus

Johdanto

Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön on määritelty laissa (Laki perusopetuslain muuttamisesta 2013, 29. §). Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen liittyvät useisiin muihinkin lainkohtiin (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018), ja niihin liittyvät velvoitteet on kirjattu myös opetussuunnitelmaan (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014). Kouluterveyskyselyssä 7,2 prosenttia perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaisista kertoo joutuvansa kiusatuksi vähintään kerran viikossa (THL 2019). Määrien on raportoitu laskeneen jo

pidempään, mahdollisesti kiusaamiseen puuttuvien toimenpideohjelmienⁱ ansiosta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018; Salmivalli, Poskiparta, Ahtola & Haataja 2013).

Jotta kiusaamiseen voidaan erilaisin toimenpitein puuttua, sen täytyy tulla (aikuisten) tietoon. Keskeistä on oppilaan halu ja kyky kertoa kiusaamisesta ja sen mahdollisesta jatkumisesta (Haataja, Sainio, Turtonen & Salmivalli 2016). Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että aikuiset ovat usein tietämättömiä kiusaamisesta (esim. Blomqvist, Saarento-Zaprudin & Salmivalli 2020; Haataja ym. 2016). Aikuisille kertomista voivat vaikeuttaa aiemmat huonot kokemukset kertomisesta ja uskomus, ettei kertominen auta tai puhuminen pahentaa tilannetta entisestään (Oliver & Candappa 2007; Rigby & Barnes 2002). Esimerkiksi kiusaamiseen puuttuminen suhteettoman kovin keinoin voi näyttäytyä lapselle tilanteen pahentamisena (Oliver & Candappa 2007; Varjas ym. 2008). Avun pyytäminen on sukupuolittunutta siten, että tytöt kertovat kiusaamisesta herkemmin kuin pojat (Blomqvist ym. 2020; Eliot, Cornell, Gregory & Fan 2010). Marginalisoituihin etnisiin ryhmiin kuuluvat lapset puolestaan hakevat apua harvemmin kuin valtaväestöön kuuluvat (Eliot ym. 2010), vaikka joutuvat myös Suomessa kiusaamisen kohteiksi useammin kuin valtaväestö (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018). Kiusaamisen jatkumisen kesto ja ikätovereiden tuki ovat yhteydessä kiusaamisesta kertomiseen (Blomqvist ym. 2020; Unnever & Cornell 2004). Myös kiusatun tuntema häpeä voi estää häntä kertomasta tilanteestaan: kiusaaminen synnyttää häpeää ja häpeä puolestaan vaientaa (Hamarus 2006).

Kertominen onkin oppilaille vaikeaa, ja usein kiusatut mieluummin antavat ymmärtää, etteivät välittäisi kiusaamisesta ja kiusaajasta (Varjas ym. 2008). Suomalaistutkimuksen mukaan lapset ovat myös jättäneet kertomatta kokemastaan väkivallasta tai vahingonteosta, koska eivät pitäneet sitä vakavana (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola 2013). Oman haasteensa muodostaa se, että kiusaaminen ei usein lopu ensimmäiseen puuttumiskertaan, jolloin siitä olisi kyettävä kertomaan useampaan otteeseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018). Lisäksi aikuisilla ja lapsilla on usein keskenään ristiriitainen ymmärrys kiusaamisen ilmiöstä: he esimerkiksi määrittelevät kiusaamisen eri tavoin ja ymmärtävät tilanteita kiusaamiseksi ja muiksi konflikteiksi eri tavoilla (Jeffrey & Stuart 2020; Varjas ym. 2008).

Koulun ja luokkahuoneen ilmapiiri sekä opettajien ja oppilaiden väliset luottamukselliset, välittävät ja kunnioittavat suhteet nostetaan useissa tutkimuksissa esiin merkityksellisinä

kiusaamiseen puuttumisen mahdollistajina. Ilmapiirillä ja opettajien toimintatavoilla on suuri merkitys sille, kuinka paljon kiusaamista esiintyy (Saarento, Boulton & Salmivalli 2015; Unnever & Cornell 2004) ja miten lapset uskaltavat kertoa siitä. Myönteinen ja rohkaiseva ilmapiiri saa oppilaat herkemmin kertomaan kiusaamisesta aikuisille (Blomqvist ym. 2020; Eliot ym. 2010; Saarento ym. 2015). Luottamuksellisten suhteiden kehittämiseen panostaminen saattaa kuitenkin jäädä koulun arjen ajankäytössä esimerkiksi liian suurten luokkakokojen tai vaativien opetuksellisten tavoitteiden jalkoihin (Horton 2011). Oliverin ja Candappan (2007) mukaan kiusaamiseen puuttuvat ohjelmat voivat onnistuessaan auttaa luomaan kiusaamisen tuomitsevan ilmapiirin, mikä rohkaisee oppilaita kertomaan kiusaamisesta. Toimenpideohjelmien ohella yhtä tärkeää on luottamuksellisten ja kunnioittavien suhteiden luominen aikuisten ja lasten välille (ks. myös Eliot ym. 2010; Wilson & Deane 2001).

Viimeaikaisissa laajoissa suomalaistutkimuksissa on havaittu, että iso osa kiusaamistapauksista jää yhä tunnistamatta, joten on todettu tarve tarkastella kertomisen ja kertomatta jättämisen tilanteita ja mekanismeja koulun arjessa (Blomqvist ym. 2020; Haataja ym. 2016). Kiusaamista suomalaisen koulun arjessa on tutkittu erityisesti oppilaiden näkökulmasta tai kvalitatiivisin menetelmin varsin vähän (ks. kuitenkin Hamarus 2006; Herkama 2012; Juva 2019). Kiusaamistutkimuksessa on havaittu kvalitatiivisen tutkimuksen tarpeen ohella myös tarve sosiologiselle näkökulmalle (Bansel, Davies, Laws & Linnell 2009; Thornberg 2018), johon tutkimuksemme kiinnittyy. Koulun erityinen institutionaalinen luonne tuottaa ilmiöitä, joilla on yhteys yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. Tämä voi ilmetä esimerkiksi rasistisena kiusaamisena. (Horton 2011.) Tässä artikkelissa käytämme kahdessa helsinkiläisessä alakoulussa tuotettua etnografista havainnointi- ja haastatteluaineistoa tutkiaksemme kiusaamisesta kertomisen vaikeutta. Hyödynnämme tutkimuksessamme tunnustuksen (*recognition*) näkökulmaa, joka mahdollistaa oppilaiden ja aikuisten luottamuksellisten, välittävien ja kunnioittavien suhteiden analyysin ja toisaalta kiinnittää kiusaamisesta kertomisen vaikeuden laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, kuten sosiaalisiin hierarkioihin ja oppilaiden risteäviin sosiaalisiin kategorioihin.

Tunnustuksen teoria koulussa

Koulut ovat kulttuurisilta ja historiallisilta lähtökohdiltaan paikkoja, joissa lapsen on

helpointa täyttää odotukset ja onnistua, jos hänellä on niin sanottuja keskiluokkaisen normaalin piirteitä: hän edustaa etnistä valtavirtaa, hänellä on hyvät akateemiset ja sosiaaliset taidot, ja hän on hyvin toimeentulevasta perheestä (Bourdieu 1986; Crozier 2015; Juva 2019; Riitaoja 2013). Normaalista poikkeaviksi määritetyillä lapsilla voi olla huonommat mahdollisuudet esimerkiksi siihen, että heitä kuullaan koulussa (Juva, Holm & Dovemark 2020).

Tunnustus viittaa aiemmissa tutkimuksissa erilaisiin teorioihin, joiden avulla hahmotetaan ihmisten kohtaamisia ja yhteiskuntajärjestyksiä (esim. Fraser 2009). Koulun tutkimiseen sovellettuna se on saanut erilaisia merkityksiä. Tunnustuksella voidaan tarkoittaa pedagogiikkaa, jossa identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Foster 2012), tai lähestymistapaa, jolla pyritään lisäämään lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia kouluissa ja sosiaali- ja terveystalveissa (Häkli, Korkiamäki & Kallio 2018; Thomas, Graham, Powell & Fitzgerald 2016). Tunnustus voi olla puuttumista huono-osaisuuteen siten, että myös koulun ulkopuolinen konteksti huomioidaan (Rodriguez 2012), tai koulunpidon järjestämisen filosofia, jonka perustana on hyväksyvä kohtaaminen (Bingham 2001). Yhteistä näille erilaisille lähestymistavoille on pyrkimys huomioida, tehdä näkyväksi ja auttaa marginaalissa eri tavoin olevia ihmisiä, jotta näillä olisi samanlaiset mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa ja esimerkiksi koulussa kuin parempiosaisilla.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on ymmärrys siitä, että kouluinstituution kontekstissa kaikkien lasten toiminnan resurssit kiusaamistilanteissa eivät ole samat. Nämä resurssit kiinnittyvät laajemmin yhteiskunnallisiin sosiaalisiin hierarkioihin, kuten sukupuolinnormeihin, rasismiin ja yhteiskuntaluokkiin. (Bansel ym. 2009; Rodriguez 2012; Thornberg 2018.) Ymmärrämme tunnustuksen koulussa arvopohjaksi, jossa keskeistä on kaikkien ihmisten kohtaaminen ja hyväksyminen tasavertaisina heidän taustoistaan riippumatta (Bingham 2001). Konkreettisesti tämä näkyy aikuisten ja lasten kohtaamisissa, kun aikuiset suhtautuvat lapsiin kunnioittavasti ja arvostaen, kuuntelevat heitä ja ymmärtävät haastavissa tilanteissa elävien lasten tilanteita (Häkli ym. 2018; Rodriguez 2012; Thomas ym. 2016) sekä haastavat sitä, mitä koulussa pidetään ”normaalina”. Tarkastelemme tutkimuksessamme mekanismeja, jotka estävät oppilaita kertomasta kiusaamisesta. Pohdimme, voisiko oppilaiden kuulemista ja kiusaamisesta kertomista helpottaa, jos koulussa kaikki oppilaat kohdattaisiin ja hyväksyttäisiin tasavertaisina ja oppilaiden toiminnan ymmärrettäisiin kiinnittyvän paitsi yksilön psykologiaan myös yhteiskunnan rakenteisiin.

Analyysia ohjanneet tutkimuskysymykset ovat seuraavat: Mitkä asiat koulun toimijoiden haastattelupuheessa näyttäytyvät myönteisinä ja toimivina kiusaamistapausten selvittämisessä? Millaisia eroja aikuisten ja lasten kiusaamispuheessa ilmenee? Millaisten syiden vuoksi oppilaat kertovat vaikenevansa kiusaamisesta?

Tutkimuksen aineisto ja analyysin kuvaus

Etnografinen aineisto tuotettiin noin vuoden mittaisessa tutkimushankkeessa (Kaupunkitutkimus- ja metropolipolitiikka - ohjelman rahoittama Toimiva lähikoulu - tutkimus, Helsingin yliopisto 2014-2015). Hankkeessa tutkittiin alakouluja, jotka valittiin tutkimukseen alun perin kahdella perusteella: 1) koulut sijaitsevat alueella, jossa on matala koulutus- ja tulotaso sekä suhteellisen paljon äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvia, lisäksi perheet ainakin jossain määrin torjuvat niitä kouluvalinnoissaan, ja 2) koulujen oppimistulokset ovat alueen sijaintiin nähden tilastollisia odotuksia parempia (Bernelius 2013). Tutkimuskoulut onnistuvat toisin sanoen tuottamaan hyviä oppimistuloksia kaupunkisegregaation aiheuttamista haasteista huolimatta.

Hankkeessa tutkittiin koulujen toimivia käytäntöjä ja toimijoiden välisiä suhteita, ja yksi haastattelujen keskusteluteemoista oli kiusaaminen . Kiusaamisen ja oppilaiden välisten erilaisten konfliktien teemoista puhuttiin erityisesti oppilashaastatteluissa. Usein koulukiusaaminen määritellään tutkimuskirjallisuudessa toistuviksi negatiivisiksi teoiksi heikommassa asemassa olevaa kohtaan (Hamarus & Kaikkonen 2011). Lapset ja aikuiset määrittelevät kiusaamisen usein eri tavoin (Jeffrey & Stuart 2020). Otimme tähän analyysiin mukaan kaiken puheen, jossa koulun toimijat puhuivat joko haastattelussa tai havainnointijakson aikana kiusaamisesta erikseen kysyttäessä tai oma-aloitteisesti. Kiusaaminen määrittyy näin sen mukaan, miten tutkimukseen osallistuneet ymmärtävät sen.

Aineisto koostuu kenttämuistiinpanoista ja haastatteluista. Muistiinpanoja on yhteensä 148 sivua, ja ne perustuvat 61 päivän mittaiseen havainnointiin yhden lukukauden aikana. Havainnoimme koulun arkea monin tavoin: oppitunneilla, välitunneilla, juhlissa ja retkillä. Haastattelut on pääasiassa tehnyt ensimmäinen kirjoittaja, osan yhdessä havainnointiin osallistuneen kollegansa Antti Paakkarin kanssa. Lisäksi maisteriopiskelija Meri Norola teki osana pro gradu -tutkielmaansa seitsemän haastattelua.

Haastatteluita tehtiin yhteensä 48. Näistä 24 oli henkilökunnan, pitkäaikaisten rehtoreiden, eri positioissa ja eri mittaisilla työurilla olevien opettajien ja muiden koulun aikuisten haastatteluita. Huoltajia haastatteluihin osallistui 9. Viides- ja kuudesluokkalaisia oppilaita, joista seitsemän oli poikia, haastatteluihin osallistui 25. Yhteensä oppilashaastatteluita tehtiin 15, sillä oppilaille tarjosimme mahdollisuuden osallistua pienissä ryhmissä.

Aineiston analyysissa käytimme laadullista sisällönanalyysin menetelmää, jossa havainnointimuistiinpanot ja litteroidut haastattelut teemoiteltiin tutkimustehtävän mukaisesti. Syötimme valmiin aineiston ATLAS.ti –ohjelmaan ja erotimme aineistosta kaiken puheen, joka liittyi koulukiusaamiseen tai muihin oppilaiden keskinäisiin konflikteihin. Tämän jälkeen siirsimme lausumat erilliseen tekstitiedostoon. Näin saimme kaikkien, aikuisten ja lasten, puheen koulukiusaamisesta yhteen tiedostoon. Järjestettyämme aineiston analyysia varten syvennyimme tarkastelemaan, millaisia positiivisiksi määrittyviä asioita konfliktien selvittämiseen liittyi, millaisissa asioissa oppilaiden ja aikuisten näkemykset erosivat toisistaan ja millaisten syiden vuoksi oppilaat kertoivat vaikenevansa kiusaamisesta. Samassa yhteydessä analysoimme puhetta yhteiskuntaluokista, maahanmuuttotilanteesta ja etnisyydestä, erityisoppilaan statuksesta sekä sukupuolesta, ja tarkastelimme niitä myös erilaisten kouluissa tapahtuneiden kohtaamisten yhteydessä. Näin voitiin tunnustuksen näkökulman mukaisesti analysoida kiusaamispuheen kiinnittymistä sosiaalisiin hierarkioihin sekä tarkastella, miten koulun aikuiset aineistossa kohtasivat erilaisia oppilaita. Vaikka tutkimuskoulujen välillä esiintyi jonkin verran vaihtelua, emme tuloksissa erittele havaintoja tai tuloksia koulukohtaisesti. Näin pyrimme varmistamaan koulujen ja haastateltujen tunnistamattomuuden. Kaikki artikkelissa mainitut haastateltujen nimet ovat pseudonyymejä.

Kiusaamisesta kertomisen vaikeus koulun arjessa

Tulosten kuvaamisessa painotamme oppilaiden haastattelupuhetta. Oppilaat kuvasivat haastatteluissa kiusaamisen ja siihen liittyvien ilmiöiden, kuten rasismien, kokemuksiaan monipuolisesti. Haastattelijalle välittyi paikoitellen vaikutelma, että oppilaat halusivat tulla haastatteluun päästäkseen kertomaan jostain aiheeseen liittyvästä kokemuksestaan ja että oppilaat kaipasivat koulun aikuisia selvittämään haastavia tilanteitaan. Toisaalta oppilaiden oli toisinaan vaikea löytää sanoja ja käsitteitä asioista puhumiseen – silloinkin, kun he saivat käyttää haastattelussa omaa äidinkieltään.

Myönteiset kokemukset

Kouluissa kohdataan ja kuullaan perheitä ja oppilaita monilla myönteisiksi tulkittavilla tavoilla tapauksissa, jotka ymmärretään kiusaamiseksi. Kiusaamiseen suhtaudutaan vakavasti, ja oppilaille pyritään takaamaan turvallinen olo koulupäivien aikana. Erilaisia tapoja ratkaista kiusaamiseen liittyviä ja mahdollisesti konflikteihin johtavia tilanteita on kehitetty kouluissa tietoisesti. Havainnointimuistiinpanoista käy ilmi, että koulun arjessa on jatkuvasti tilanteita, joihin puututaan ja joita selvitetään. Konflikteihin pyritään puuttumaan nopeasti, jotta riidat eivät pääse paisumaan. Kouluissa on myös linjattu, että kaikki oppilaat ovat kaikkien aikuisten yhteisiä. Tutkimukseen osallistuneet koulun aikuiset kertovatkin puuttuvansa aktiivisesti muidenkin kuin omien oppilaidensa kiistoihin. Molemmissa kouluissa käytössä olevat toimenpideohjelmat, KiVa Koulu ja Verso, saavat monilta haastateltavilta kiitosta. KiVa Koulun konsepti oli tuttu huoltajille, ja se toimii aikuisten puheen mukaan hyvin. Verso oli oppilaille tutumpi, ja monet oppilaat puhuvat siitä myönteisesti:

Haastattelija: Onks täällä kiusaamista?

Salla: On.

Nelli: On näkyny. (...)

Haastattelija: Ootteks te ilmottanu siitä?

Salla: Se on yleensä ite huomattu kyllä opet joskus.

Nelli: Nii ne on huomannu.

Haastattelija: Puuttuaks ne siihen?

Salla: Kyl ne kiusaamiseen puuttuu.

Nelli: Joo. Ne ottaa sen ns. tosi vakavasti.

Myös haastattelemamme vanhemmat ovat huomanneet koulujen vakavan suhtautumisen koulukiusaamiseen. Ymmärrys ilmiön ja koulun arjen moniulotteisuudesta näkyy vastauksissa, joissa tunnutaan arvostavan matalan kynnyksen reagoinnin painottamista sen sijaan, että uskottaisiin, että kiusaaminen saadaan täysin kitkettyä pois. Huoltajien mukaan on kuitenkin tärkeää, että koulu puuttuu jämäkästi kiusaamistapauksiin ja tiedottaa matalalla kynnyksellä pienistäkin konflikteista. Jotkut huoltajat toivovat vieläkin jämäkämpää puuttumista, vaikka näissäkkin tapauksissa samat huoltajat ovat tyytyväisiä siihen, että tilanteet ovat lopulta hoituneet, vaikka aloite tuli huoltajalta. Rehtori näyttäytyy huoltajille tärkeänä keulakuvana, joka määrittää, miten kiusaamiseen koulussa suhtaudutaan.

Koulut myös fasilitoivat vapaa-ajalla ilmenevän kiusaamisen selvittelyä ja tarttuvat siihen rohkeasti, mistä huoltajat ovat kiitollisia. Kouluilla kuitenkin tiedostetaan ja myönnetään, että on tapauksia, joihin on vaikea koulun keinoin puuttua. Pitkäkestoista vakavaa kiusaamista ei

aikuisten kertoman mukaan ole paljon, mutta näiden tapausten selvittely vaatii paljon resursseja ja koettelee myös aikuisten jaksamista. Vakavampiin kiusaamistapauksiin kietoutuu muita oppilaiden käyttäytymiseen ja oppimiseen liittyviä ongelmia, joita pyritään ratkomaan eri tavoin, esimerkiksi erityisluokkasiirroilla, varoituksilla ja jopa poliisilla:

Haastattelija: Voiko siihen puuttua?

Rehtori: Voi, muttei aina. Siis koulun keinoilla ei (...). Tää on jotenkin järkyttävää että kun meillä on ollut näitä hankalia tapauksia, jotka on joutunut poliisien kanssa tekemisiin, ne poliisit sanoo että hekään ei oo enää auktoriteetti näille nuorille. (...) Et jotenkin sillon ollaan jo tosi suurten kysymysten edessä kun se tilanne on niin paha. (...) Et jotenkin se et monesti ihmisillä on odotus että kiusaaminen on asia, jonka voi lopettaa näin, tästä vaan. Ja suurimmassa osassa tapauksiahan sen voi.

Välittävät ja kunnioittavat suhteet oppilaiden ja koulun aikuisten kesken kiinnittivät huomion jo etnografisen havainnoinnin aikana ja näkyvät havainnointimuistiinpanoissa. Oppilaita pyritään tietoisesti kuuntelemaan, ja heidän näkemyksiinsä suhtaudutaan myös konfliktitilanteissa vakavasti. Oppilaiden puheessa suurin osa aikuisista onkin ”ystävällisiä”, ja lapset esimerkiksi kertovat uskovansa, että ikävöivät opettajia yläkouluun siirryttyään. Oppilaat voittopuolisesti kertovat, että uskaltavat tai ainakin uskovat uskaltavansa kertoa kiusaamisesta omalle opettajalleen tai muulle koulun aikuiselle. Haastateltujen oppilaiden mukaan koulussa on turvallista ja sinne on pääsääntöisesti mukava tulla:

Haastattelija: Jos sä näät kiusaamista tai sua kiusataan, niin tiedäksä kelle sä kertoisit?

Hodan: Joo, opettajille. Jos ne ei auta, ni mä kerron ainaki mun luokanopettajalle. (...)

Haastattelija: Eli [oma ope] puuttuu asioihin?

Hodan: [Oma ope] puuttuu aktiivisesti asioihin aina.

Haastattelija: (...) Mutta muutenko sun mielestä tässä koulussa saa olla rauhassa?

Hodan: Joo. Tää on turvallinen koulu.

Kiusaamisesta kysyttäessä oppilaat sanovat usein, että koulussa ei kiusata. Pidemmässä haastattelussa ja havainnointimuistiinpanojen mukaan monet kuitenkin kohtaavat ja kuvaavat puheessaan koulukiusaamista. Usein jatkokysymyksissä käykin ilmi, että kiusaamista esiintyy, vaikka sitä ei heti tunnisteta tai nimetä sellaiseksi:

Haastattelija: [I]tse asiassa täällä yks kysymys onkin että, onks täällä koulussa kiusaamista?

Jessika: No ei ainakaan mun tietääkseni kauheesti oo.

Haastattelija: Sua ei oo kiusattu?

Jessika: No mua ittee on kiusattu seittemän vuotta mutta...

Ristiriitaiset käsitykset ja ohipuhuminen

Aiemmissa tutkimuksissa havaittu kohtaamattomuus aikuisten ja lasten käsityksissä kiusaamisesta (esim. Jeffrey & Stuart 2020; Varjas ym. 2008) näkyy myös aineistossamme. Kohtaamattomuuden seurauksena lasten ongelmia ei välttämättä huomata tai kuulla, mikä on yksi kiusaamisesta kertomisen haasteiden ulottuvuus. Aikuisilla on myönteisempi käsitys kiusaamisen määrästä ja yleisyydestä kuin lapsilla:

Huoltaja: Mä kysyin [lapselta] kiusataanko teillä. Hän sano ”no joo, kiusataan”.
Mut hän sanoi se on ihan normaalia. (...)

Haastattelija: Eli kiusataan mutta se on normaalia.

Huoltaja: Joo.

Haastattelija: Mistäköhän se hyvä maine muodostuu?

Opettaja: Meil on varmaan aika vähän, mun mielestä kuitenkin semmosta kiusaamista.

Erilainen tapa puhua kiusaamisen laajuudesta yhdistyy aikuisten tarpeeseen hahmottaa kiusaamistapauksia selvärajaisina. Kiusaamisen tarkkarajainen määrittely rajaa monia oppilaiden arkea keskeisesti värittäviä kielteisiä kohtaamisia pois niiden tapausten joukosta, joihin aikuiset puuttuvat edellä kuvatulla tavalla ”vakavasti”. Myös selkeästi hahmotettavat numeeriset kiusaamistapausten määrät saattavat tuottaa tunteen, että asioita hoidetaan hyvin, mutta samalla osa oppilaiden ongelmista rajataan ulos ja ohitetaan:

Rehtori: [M]un mielestä, et meil on riitoja. Mut semmosta koulukiusaamista. Niin sitä on yllättävän vähän. Mä en tiedä montako KiVa-casea nyt on ollu ja sit [toinen konfliktia hoitanut henkilö] mietti et tää ei oo oikeestaan ollukaan koulukiusaamista, tää oli riita.

Aikuiset ovat tietoisia, että oppilaiden keskinäisissä suhteissa on erilaisia aikuisten näkökulmasta epämääräisiä kahnauksia. Tulkintamme mukaan aikuiset pyrkivätkin rajaamaan tilanteita selvemmin, jotta niihin olisi helpompi puuttua. Toimenpideohjelmat saattavat kannustaa tähän määrittellessään kiusaamisen selkeästi ja tarjotessaan nimenomaan kiusaamistapauksiin selkeän ja toimivan konseptin. Vaikka selkeisiin kiusaamistapauksiin puututaan ja lapset myös kokevat, että niihin useimmiten puututaan, jää osa tapauksista selvittämättä liian sotkuisina. Aikuiset saattavat havainnointimuistiinpanojen mukaan jopa kääntää selkensä tilanteissa, joissa heidän olisi puututtava tapahtumiin. Toisaalta he saattavat puuttua oppilaiden näkökulmasta tilanteisiin liian kovin keinoin. Esimerkiksi toimenpideohjelmien prosesseja pidetään toisinaan ylimitoitettuina, mitä eräs oppilas kuvaa näin: ”Niinkun se riita tullu ihan pienest, ni sit siitä tulee iso juttu, ku kertoo aikuiselle. Ku joskus aikuiset ei ymmärrä sillee kunnolla.”

Toisinaan aikuisten on vaikeaa rajata kiusaamis- ja konfliktitilanteita selkeästi koulussa tai koulun ulkopuolella tapahtuneiksi. Kiusaaminen ja konfliktit sosiaalisessa mediassa kuuluvat tähän kategoriaan. Tällöin eri opettajat saattavat tehdä erilaisia tulkintoja ja toimia eri tavoin, mitä oppilaat kuvaavat aineistossa epäreiluksi ja haastavaksi:

Haastattelija: Mut [oma ope] ei sit niinku puuttunu siihen?

Aava: Se sano, että pitää ottaa yhteys nettipoliisiin, että vanhempien pitää hoitaa se, mut sit ku yks meidän luokkalainen haukku yhtä toista meidän luokkalaista [sosiaalisessa mediassa] niin sitten siihen puututtiin, niin se oli kyl mun mielestä aika epäreilua. (...)

Haastattelija: Puuttuuko opettajat täällä noin yleisesti kiusaamiseen, jos sitä on?

Sofi: Ei kauheesti.

Aava: [S]e riippuu opettajasta, että jotkut puuttuu mutta jotkut ei aina puutu kaikkeen.

Aikuiset saattavat myös, todennäköisesti tahtomattaan, vähätellä kiusatun vaikeuksia, mikä voidaan nähdä osoituksena siitä, että kiusaamisen yhteyttä oppilaan kohtaamiin muihin haasteisiin ei aina ymmärretä: ”Eihän se ikinä oo ykspuolinen juttu tämmönen koulukiusaaminen. Monta kertaa, miks tapahtuu niin pitäs kattoo vähän peiliin” (rehtori). Vähättely saattaa myös johtua tarpeesta ylläpitää tai luoda koululle tiettyä mainetta. Aiemmista tutkimuksista tiedetään, että koulun maineeseen vaikuttaa kiusaaminen ja siihen puuttuminen (Kosunen 2014), mikä näkyy myös tämän tutkimuksen huoltajien puheessa.

Aikuisten ja lasten maailmojen kohtaamattomuus näkyy aineistossa isoimmin kiusaamisesta kertomisessa. Kiusaamisesta kertomisen vaikeus on ainakin jossain määrin tiedossa sekä opettajilla että erityisesti huoltajilla. Molempien intresseissä on saada kiusaamistapaukset aikuisten tietoon, mutta siihen käytetyt keinot saattavat ohittaa oppilaiden tarpeen tulla kuulluksi. Huoltajat esittävät haastatteluissa paljon toiveita opettajille siitä, että he kertoisivat koteihin kiusaamisesta ja muista oppilaiden ongelmista. Kouluissa asetetaan paljon odotuksia esimerkiksi kiusaamista koskevia kyselyitä kohtaan. Tulkintamme mukaan kyselyt saattavat kuitenkin osaltaan tukea tilannetta, jossa aikuisten on mahdollista turvautua valmiiseen toimintamalliin ja siten ajatella, että asiat ovat hoidossa, vaikka oppilaiden näkökulmasta asiat ovat usein moniulotteisempia:

Rehtori: Meillä on hirveen hyviä tuloksia nyt kun on tää KiVa-koulu -järjestelmä Suomessa ja meillä hirveen ahkerasti opettajat laittaa luokkaansa vastaamaan. Joka kevät on tällainen KiVa-kysely, johon on tarkoitus et kaikki koulun oppilaat vastaa, niin meillä on tosi korkea vastausprosentti ja sieltä tulee sit nää tilastot ja käppyrät. (...) et jos me ollaan KiVa-tiimi selvitetty seitsemän

kiusaamistapausta, niin kyllä niissä ainakin viidessä sekä kiusattu että kiusaaja sit toteaa että tää loppu kokonaan.

Silja: Ja sit on aina joka vuosi sellanen kysely kiusaamisesta.

Haastattelija: Mitä siitä kyselystä sit seuraa, ku te vastaatte siihen?

Silja: No se lähetetään jonnekin, emmä tiedä minne mutta.

Haastattelija: Saatteks te siitä palautetta, käsitelläänks teidän luokan vastauksia jotenkin?

Essi: Ei.

Vaikenemisen syyt lasten puheessa

Kiusaamiseen ja oppilaiden keskinäisiin konflikteihin liittyvistä KiVa Koulu- ja Verso-ohjelmista puhutaan haastatteluissa paljon. Kuten edellä on kuvattu, monet puhuvat ohjelmista positiiviseen sävyyn. Toisaalta ohjelmat vaikuttavat osaltaan tuottavan kahtiajaon selkeisiin kiusaamistapauksiin ja oppilaiden muihin kahinoihin, joihin aikuisten on vaikeampi puuttua. Havaitsimme myös, että toisinaan toimenpideohjelmat tuntuvat toimivan tavoitteitaan vastaan. Ainakin tavat, joilla niitä tutkimuskouluissa sovelletaan, saattavat oppilaiden mukaan jopa estää heitä kertomasta kiusaamisesta:

Muistiinpanot: Koulun aikuisista suurin osa on hyviä ihmisiä, ei kiusata. Riitoja kuitenkin tulee, mutta niistä ei uskalleta kertoa, koska ei haluta Versoon tai KiVaan. Saara itse on Versossa ja lisäksi Anni ja Eino. Kysyessäni tytöt tai erityisesti Saara sanoi, että voisi kertoa riidoista aikuisille, jos näitä [ohjelmia] ei olisi. Se nostaa kynnystä ilmoittaa, kun siitä tulee aina ”juttu”.

Haastattelija: Miten te selvittelette niitä riitoja tai selviääks ne?

Meri: Kyl ne aina selviytyy, mut ei me ikin (...) pyydetä opettajaa selvittää niitä, vaan me yleensä itse yritetään selvittää.

Annika: Koska ne on paljon helpompi selvittää itse (...). [E]t ku mäki oon Versossa, enkä mä haluis pois. [J]os mä joudun kolme kertaa Verso-sovitteluun itse, ni sit mä en oo enää Verso. Niin sitten me yritetään pysyä poissa riidoista, mutku sit tulee välillä sellasii, mistä pitää kertoa jonkun opettajalle.

Oppilaat eivät toisin sanoen aina tuo konfliktitilanteitaan aikuisten tietoon, jotta niitä ei käsiteltäisi KiVa- tai Verso-menettelyllä, vaan mieluummin vaikenevat. Haasteellisena voi näyttäytyä niin ikään toimenpideohjelmien seuranta, joka edellyttää, että kiusatun oppilaan olisi voitava kertoa kiusaamisen jatkumisesta aikuisille:

Rehtori: Ja se on sit tavallaan ikävää koska siinä KiVa-jutussahan on idea et siinä on seuranta ja sit monesti sille kiusatulle sanotaan että sä tuut heti sanomaan jos tää jatkuu. Et sit tavallaan sitä tietoa ei oo tullut. Koska eihän ne nyt meidän aikuisten nähden hyvänen aika kiusaa, sehän tapahtuu tuolla jossakin sitten, kulissien takana.

Aineistosta käy ilmi, että monille oppilaille kertominen yhdenkin kerran on iso haaste. Haastatteluissa erityisesti etnisesti marginalisoidut ja tuen tarpeen oppilaat kertovat tapauksista, joissa heidän on syystä tai toisesta vaikeaa puhua tai saada äänensä kuuluviin. Jotkut oppilaat ovat myös tietoisesti päätyneet vaikenemaan kiusaamisesta ja muista mieltään vaivaavista tilanteista. Seuraava lainaus on marginalisoituihin etnisiin ryhmiin kuuluneelta tyttöoppilaalta, joka havainnointien perusteella tuntui usein joutuvan vaikeuksiin opettajien kanssa oppitunneilla. Hän epäilee, ettei häntä uskottaisi, jos hän kertoisi kiusaamisesta:

Haastattelija: Jos sua kiusataan, niin kerroks sä jollekin aikuiselle?

Aisha: En mä taida. Koska ne ei auta ikinä.

Haastattelija: Eikö? Ooksä joskus kertonu?

Aisha: No jos mä kerron, ne on sillain, mitä sit sä teit? Jos mä en oo tehny mitään, sit kuitenkin se toinen tyyppi valehtelee, joo se teki kaikkee (...).

Haastattelija: Onks tällain tapahtunu, et sä oot yrittäny kertoa jolleki?

Aisha: En mä halua ees kertoa.

Toisessa kohdassa Aisha kuitenkin kertoo puhuneensa opettajille kohtaamastaan väkivaltatilanteesta ja vähättelee kertomista sanomalla ottaneensa asian puheeksi ”läpällä”. Hän kertoo päätyneensä kertomisen seurauksena Verso-sovitteluun, mitä kuvaa ”katastrofiksi”, koska ei kokenut sen auttavan häntä. Aisha ei ole ainoa oppilas, joka kuvaa epäilevänsä, että häntä ei kuunnella ja kohdella reilusti. Vaikka kiusaamisesta kertominen oli vaikeaa haastatteluissa sekä tyttö- että poikaoppilaille, aiemmissa tutkimuksissa poikien on havaittu kertovan kiusaamisesta harvemmin kuin tyttöjen (Blomqvist ym. 2020; Eliot ym. 2010). Todennäköisesti emme saaneet haastatteluihin oppilaita, joiden olisi ollut erityisen vaikeaa puhua heihin kohdistuvasta kiusaamisesta. Katkelma erään tyttöoppilaan haastattelusta, jossa hän kuvaa poikien vaikenemista omasta näkökulmastaan, tukee tätä tulkintaa. Tutkimuskouluissamme poikien ja tyttöjen käytökseen kohdistetut odotukset ja puhettavat olivat havaintojemme mukaan melko tyypillisiä ja perinteisiä. Tulkitsemme, että jos lapsilta odotetaan tietyn sukupuolen normiston mukaista käytöstä, saattaa se esimerkiksi poikien tapauksessa johtaa siihen, että heidän on vaikeampi myöntää olevansa kiusattuja:

Annika: (...) pojat ei yleensä kerro niitten ongelmista kenellekkään. Ne on yleensä vaan ihan sika hiljaa ja sit ne ei oikeesti kerro jos niillä on joku hätä, ne on ihan hiljaa opettajille ja niitten vanhemmille. [Se] välillä vähän häiritsee mua, koska ne on välil aika alakulosii ne meidänki luokan jotkut pojat. Jos niille on tapahtunu jotain ja sit ne ei kerro siit kenellekkään.

Oppilailla on myös kokemuksia, joiden mukaan aikuiset eivät puutu kiusaamiseen tai konfliktitilanteisiin, tai oppilaat ainakin uskovat, että opettajat eivät puutu, mikä saattaa estää heitä puhumasta kiusaamisesta:

Hodan: Mut ulkona, ni tossa välitunnilla opettajat on erilaisii. Esimerkiks ku siellä kiusataa jotain tai hakataan, niin ei ne tule edes apuun. (...) Aika monta kertaa mä oon nähny, välitunnilla tapellaan tai haukutaan muita, ei ne tee asialle mitään.

Haastattelija: Ooks sä käyny sanomassa opettajalle?

Hodan: Oon.

Haastattelija: Koskeeks tää kaikkia opettajia?

Hodan: Ei. Jotkut opet.

Aiemmissakin tutkimuksissa havaittu kiusaamisen kokemusten vähättely (Varjas ym. 2008), joka voi johtaa kiusaamisesta kertomattomuuteen, näkyy aineistossamme selvästi. Vähättelyn lisäksi oppilaat myös päättävät herkästi olla kertomatta kiusaamisesta, jos aikuinen ei syystä tai toisesta heti reagoi hetkeen, jolloin oppilas kokee ottaneensa asian puheeksi:

Haastattelija: Onks muuta mistä me ei olla puhuttu vielä, mikä liittyy tähän kouluun?

Abdi: Joo ulkomaalaisuus, jos on ulkomaalainen ja suomalainen niin sit, joskus tulee vähän riitoi. (...)

Haastattelija: Minkä tyyppisiä riitoja ne on?

Abdi: No esimerkiks rasismi, ja, sitten, jotkut selittää että, rasismi ja jos on kiinalainen tai japanilainen sit haukkuu silmiä koko ajan.

Haastattelija: Onks tässä koulussa sellasta?

Abdi: On, kyl joo vähän, joo. (...)

Haastattelija: Jos sä kohtaat sellasta niin kerroksä yleensä siitä kellekään?

Abdi: Mä vaan oon hiljaa, ei mua kiinnosta oikeestaan niin paljoo, mä oon tottunutkin, meillä on aika paljon naapureita jotka on, itekin rasisteja. Mut ei mua haittaa mitään.

Haastattelija: (...) [K]erroksä vaikka [ope]lle jos sellasta tapahtuu?

Abdi: Kerroin kyllä kerran mutta, ei paljon muuttanu mitään.

Haastattelija: Okei, et se on välillä semmosta ärsyttämistä, ooksä kertonu siitä kellekään?

Sami: Mä en oo kertonut, mä oon vaan hiljaa. Jos joku kiusaa niin mä oon vaan hiljaa.

Haastattelija: Oliks sellasta siellä edellisessä koulussa?

Sami: Oli. Mä aina kerroin kun joku kiusas mua. Nyt mä opin ei tarvii ketään, jos sua kiusataan älä kerro vaan kenellekään vaan, oo hiljaa.

Haastattelija: Miten sä päädyit semmoseen ratkaisuun?

Sami: No että mä ratkaisin ite, no jos sua kiusataan, sanoo opettajille ja sitten, kerro kuka sua kiusas, sitten hän pyytää anteeks, sitten se toinen, saat anteeksi ja sitten sä vaan, lähet pois. Tai voi olla että jos sua kiusataan lähe leikistä suoraan pois. Mä ratkaisin helposti sen.

Haastattelija: Onks tässä koulussa rasismia?

Hodan: No se poika, mistä mä kerroin, (...) se haukkuu meitä esimerkiks neekeriks.

Haastattelija: Ootteks te kertonu siitä aikuisille?

Hodan: Emmä jaksa, koska mä kerroin jo siitä, et se haukkuu ja uhkaa, ni ei siinä oo mitää järkeä kertoo [uudelleen], koska se haukkuminen on just sitä.

Yllä olevista lainauksista käy ilmi, miten kiusaamisesta kertomisen vaikeus kytkeytyy myös rasismiin, jota oppilaat kohtaavat koulun ulkopuolella. Vastauksissa näkyy kiusaamisesta kertomisen konkreettinen vaikeus: sanoja ilmiön kuvaamiseen on toisinaan vaikea löytää. Vastauksissa näkyy lisäksi turhautuneisuus koettuun aikuisten toimimattomuuteen. Realistisesti koulun arkea ajatellen luokanopettajan on mahdotonta kuulla ja kuunnella kaikkia niin paljon kuin olisi tarpeen. Lisäksinä ja -korvina sekä opettajien että oppilaiden puheessa mainitaan kuraattori ja terveydenhoitaja, joiden helppo tavoitettavuus on tärkeää:

Annika: Mä oon ollu yhen kerran kuraattoril, (...). [S]e autto tosi paljon. Ja (...) terveydenhoitaja on mukava ja semmonen, et sille voi puhua (...) omista asioista, ja perheasioista ja kaikkee, et se osaa auttaa niis.

Pohdinta

Kiusaamiseen puuttumista kuvataan haastatteluissa monin positiivisin tavoin. Moni oppilas sanoo, että voisi kertoa kiusaamisesta koulun aikuiselle ja että uskoo aikuisten puuttuvan kiusaamiseen. Huoltajat puhuvat myönteisesti koulujen tavoista puuttua kiusaamiseen. Kouluissa on onnistuttu luomaan ilmapiiriä, jossa kiusaamiseen suhtaudutaan vakavasti: se tuomitaan ja siihen puututaan, mikä todennäköisesti saa oppilaat kertomaan siitä herkemmin.

Kiusaamista ja muita oppilaiden huolia jää kuitenkin piiloon. Tarve määritellä kiusaaminen selkeästi, painottaa laajuuden selvittämistä luokkakohtaisilla kyselyillä, osoittaa konkreettisia numeerisia määriä tapausten ratkaisemisesta sekä puuttua tilanteisiin vakiintuneilla toimenpiteillä voi johtaa tilanteiden kahtiajakoon: selkeisiin tapauksiin on aikuisten näkökulmasta selkeitä ja toimivia ratkaisuja, ja epämääräisemmät tapaukset myös hoituvat epämääräisemmin (ks. myös Bansel ym. 2009; Hamarus & Kaikkonen 2011). Keskeinen havainto on, että oppilaille konfliktitilanteet eivät ole näin selvärajaisia. Päättellemme, että aiemmissa tutkimuksissa havaittu kiusaamistapausten piiloon jääminen toimivista toimenpideohjelmista huolimatta (Blomqvist ym. 2020; Haataja ym. 2016) liittyy tapauksiin, jotka rajautuvat ”selkeyden” ulkopuolelle. Tarve selvempään rajaamiseen saattaa tuottaa myös vaikenemista, sillä oppilaat kertoivat jättävänsä kertomatta riidoistaan ja ongelmistaan, jos niistä seuraavat prosessit näyttäytyivät oppilaille liian massiivisina tai varsinaisen ongelman ohittamisena. Lisäksi se, että oppilaita vaaditaan kertomaan kiusaamisen jatkumisesta, on aineistomme perusteella heille hyvin vaikeaa ja vastuuttaa yksilöitä liikaa

kiusaamisen loppumisesta. Kertomatta jättämistä tarkasteltaessa tulee ilmi, että oppilaat ovat saattaneet kertoa kiusaamisesta kerran (ks. myös Rigby & Barnes 2002), mutta jos aikuinen ei ole juuri sillä hetkellä syystä tai toisesta tarttunut tilanteeseen, uutta tilaisuutta ei välttämättä enää tule.

Erityisen ongelmallista on konfliktien kasaantuminen valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleville oppilaille, joiden on muutenkin vaikea saada huolensa esiin. Päätelemme, että oppilaiden tasapuolinen kuuleminen on sitä vaikeampaa, mitä enemmän lasten edellytetään itse kertovan aktiivisesti huolistaan (ks. myös Eliot ym. 2010). Tunnustuksen näkökulmasta päädymme samaan kuin Oliver ja Candappa (2007): toimenpideohjelmat ja kiusaamistapausten selkeä käsittely voivat auttaa luomaan kiusaamisen vastaista ja konflikteja ratkovaa ilmapiiriä, mikä on tärkeää oppilaiden rohkaisemiseksi kiusaamisesta kertomiseen ja ylipäätään ilmiön vähentämiseksi. Yhtä tärkeää on kuitenkin epämääräisempi aikuisten ja lasten välisten luottamuksellisten suhteiden luominen, joka voisi ehkäistä kiusaamista välillisesti, mutta jonka muotoileminen konkreettisiksi toimiksi on vaikeaa (ks. myös Eliot ym. 2010; Wilson & Deane 2001).

Tunnustuksen teorian mukaisesti aikuiset voisivat oppilaiden huolia kohdatessaan pyrkiä ymmärtämään oppilaiden toiminnan taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyviä ja kouluinstituution itsensä tuottamia hierarkioita yksilön ongelmien ja yksittäisten tapausten sijaan (ks. myös Juva 2019; Thornberg 2018). Tiedetään, että esimerkiksi etnisesti marginalisoidut lapset eivät saa yhtä usein apua kiusaamistilanteissa kuin valtaväestöön kuuluvat (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018; ks. myös Eliot ym. 2010; Unnever & Cornell 2004). Oleellinen kysymys on, hakevatko he harvemmin apua vai ohitetaanko heidät apua hakiessaan muita herkemmin. Kiusaamisesta puhuminen on vaikeaa, mutta vielä vaikeampaa se on, jos puhuja poikkeaa siitä, mitä pidetään koulun kontekstissa ”normaalina”: lapsi, jolla on muita heikommalla toiminnan resurssit, jää todennäköisemmin yksin myös kiusaamisen kanssa. Aiemmat havainnot siitä, että kiusaaminen jää useammin piiloon, kun se kohdistuu etnisesti marginalisoituihin oppilaisiin tai poikiin (Eliot ym. 2010; Unnever & Cornell 2004), saavat vahvistusta tutkimuksessamme. Sitoutumalla tunnustuksen arvopohjaan kouluissa on mahdollista haastaa kouluinstituution uusintamaa ”normaalia” ja sen suosimista sekä korostaa kunnioittavaa ja välittävää kohtaamista (Bingham 2001; Rodriguez 2012). Ilmiön tarkasteleminen rakenteisiin kiinnittävänä tarkoittaa myös huomion kiinnittämistä koulua ympäröiviin tekijöihin: Yhteiskunnallinen rasismi ja eriytyminen näkyy kouluissa ja koulujen

eriytyminen voi uuvuttaa koulun aikuisia. Rauhalliset kohtaamiset arjessa ovat usein myös resurssikysymys. Rakenteellisesti tarkasteltuna kiusaamiseen olisi pyrittävä vaikuttamaan muutenkin kuin vaikuttamalla yksilöihin koulujen sisällä.

Tutkimuksemme keskittyy kahteen kaupunkikouluun. Vaikka etnografinen tutkimuksemme paljastaakin asioita, joita esimerkiksi kyselyillä on vaikeaa tai mahdotonta saada näkyviin, on otoksemme rajallinen. Tärkeitä ja kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita olisivatkin erilaisissa konteksteissa tehdyt vastaavat tutkimukset. Jokaisella koululla on oma paikallinen toimintaympäristönsä, ja kouluissa, joissa haavoittuvassa asemassa olevat lapset kohtaavat toisenlaisia haasteita kuin tämän artikkelin tutkimuskouluissa, myös kiusaamisesta kertomisen haasteet saattavat olla toisenlaiset. Kouluilla voi myös olla erilaisia käytäntöjä kiusaamiseen puuttumiseksi ja toimenpideohjelmien toteuttamiseksi. Tämän vuoksi olisi tärkeää kuvata erilaisia kiusaamisen piiloon jäämisen syiden mekanismeja ja toisaalta käytäntöjä, jotka helpottavat kiusaamisesta kertomista. Jatkotutkimuksella olisi tärkeää syventää tietoa kaikkien, mutta erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien oppilaiden kiusaamiseen liittyvistä kokemuksista.

Lähteet

Bansel, P., Davies, B., Laws, C. & Linnell, S. 2009. Bullies, bullying and power in the contexts of schooling. *British Journal of Sociology of Education* 30 (1), 59–69.

Bernelius, V. 2013. Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. *Tutkimuksia* 2013:1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Bingham, C. 2001. *Schools of recognition: Identity politics and classroom practices*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield publishers.

Blomqvist, K., Saarento-Zaprudin, S. & Salmivalli, C. 2020. Telling adults about one's plight as a victim of bullying: Student- and context-related factors predicting disclosure. *Scandinavian Journal of Psychology* 61 (1), 151–159.

Bourdieu, P. 2004. The forms of capital. Teoksessa S. J. Ball (toim.). *The RoutledgeFalmer reader in sociology of education. Readers in Education*. London: RoutledgeFalmer, 15–29.

Crozier, G. 2015. Middle-Class privilege and education. *British Journal of Sociology of Education* 36 (7), 1115–1123.

Eliot, M., Cornell, D., Gregory, A. & Fan, X. 2010. Supportive school climate and student willingness to seek help for bullying and threats of violence. *Journal of School Psychology* 48 (6), 533–553.

Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. 2013. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013: Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110.

Foster, R. 2012. The pedagogy of recognition: Dancing identity and mutuality. *Acta Universitatis Tamperensis* 1779.

Fraser, N. 2009. Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world. *New Directions in Critical Theory* 31. New York, NY: Columbia University Press.

Haataja, A., Sainio, M., Turtonen, M. & Salmivalli, C. 2016. Implementing the KiVa antibullying program: Recognition of stable victims. *Educational Psychology* 36 (3), 595–611.

Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä: Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology, and Social Research* 288.

Hamarus, P. & Kaikkonen, P. 2011. Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. *Kasvatus* 42 (1), 58–68.

Herkama, S. 2012. Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Humanities* 190.

Horton, P. 2011. School bullying and social and moral orders. *Children & Society* 25 (4), 268–277.

Häkli, J., Korkiamäki, R. & Kallio, K. P. 2018. ‘Positive recognition’ as a preventive approach in child and youth welfare services. *International Journal of Social Pedagogy* 7 (1), 5. <https://www.scienceopen.com/document/read?vid=fe8d06c6-3177-4f0f-b2ed-f7fedcbe4fe1>. (Luettu 27.5.2020.)

Jeffrey, J. & Stuart, J. 2020. Do research definitions of bullying capture the experiences and understandings of young people? A qualitative investigation into the characteristics of bullying behaviour. *International Journal of Bullying Prevention* 2 (3), 180–189.

Juva, I. 2019. Who can be ‘normal’? Constructions of normality and processes of exclusion in two Finnish comprehensive schools. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia* 58.

Juva, I., Holm, G. & Dovemark, M. 2020. ‘He failed to find his place in this school’ – Re-examining the role of teachers in bullying in a Finnish comprehensive school. *Ethnography and Education* 15 (1), 79–93.

Kosunen, S. 2014. Reputation and parental logics of action in local school choice space in Finland. *Journal of Education Policy* 29 (4), 443–466.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 2013. 1267/30.12.2013.

Oliver, C. & Candappa, M. 2007. Bullying and the politics of ‘telling’. *Oxford Review of Education* 33 (1), 71–86.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.

Rigby, K. & Barnes, A. 2002. To tell or not to tell: The victimized student’s dilemma. *Youth Studies Australia* 21 (3), 33–36.

Riitaola, A-L. 2013. Toiseuksien rakentuminen koulussa: Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta. Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 346.

Rodriguez, L. F. 2012. “Everybody grieves, but still nobody sees”: Toward a praxis of recognition for Latina/o students in U.S. schools. *Teachers College Record* 114 (1), 1–31.

Saarento, S., Boulton, A. J. & Salmivalli, C. 2015. Reducing bullying and victimization: Student- and classroom-level mechanisms of change. *Journal of Abnormal Child Psychology* 43 (1), 61–76.

Salmivalli, C., Poskiparta, E., Ahtola, A. & Haataja, A. 2013. The implementation and effectiveness of the KiVa antibullying program in Finland. *European Psychologist* 18 (2), 79–88.

THL. 2019. Kasvu ympäristön turvallisuus. Lapset, nuoret ja perheet: Kasvun kumppanit. Tutkimustuloksia. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kasvu-ympariston-turvallisuus> (Luettu 27.5.2020.)

Thomas, N., Graham, A., Powell, M. A. & Fitzgerald, R. 2016. Conceptualisations of children’s wellbeing at school: The contribution of recognition theory. *Childhood* 23 (4), 506–520.

Thornberg, R. 2018. School bullying and fitting into the peer landscape: A grounded theory field study. *British Journal of Sociology of Education* 39 (1), 144–158.

Unnever, J. D. & Cornell, D. G. 2004. Middle school victims of bullying: Who reports being bullied? *Aggressive Behavior* 30 (5), 373–388.

Varjas, K., Meyers, J., Bellmoff, L., Lopp, E., Birckbichler, L. & Marshall, M. 2008. Missing voices: Fourth through eighth grade urban students’ perceptions of bullying. *Journal of School Violence* 7 (4), 97–118.

VERSO-ohjelma. 2019. Verso-ohjelman tilastoraportti 2018: Suomen sovittelufoorumi ry:n tilasto VERSO-ohjelman tuottamasta varhaiskasvatusyksiköiden, koulujen ja oppilaitosten sovittelutoiminnasta. Helsinki: Suomen sovittelufoorumi ry.

Wilson, C. J. & Deane, F. P. 2001. Adolescent opinions about reducing help-seeking barriers and increasing appropriate help engagement.” Journal of Educational and Psychological Consultation 12 (4), 345–364.

Saapunut toimitukseen 8.10.2019

Hyväksytty julkaistavaksi 12.6.2020

ⁱ Tämän tutkimuksen aineistossa esillä ovat KiVa Koulu ja Verso. KiVa Koulu on kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma, joka on käytössä 90 prosentissa peruskouluista (Salmivalli ym. 2013). Vertaissovittelu Verso oli vuonna 2018 käynnistetty 733 koulussa tai oppilaitoksessa (VERSO-ohjelma 2019).